

BASNAi Milana Vukasovića Savremene basne

4d

Retki su pravi, rodjeni, strasni basnopisci, i nije lako biti to, biti rodjen za to. Ono što svaka jača individua donese sobom, subjektivnost, to u basnopiscu mora spavati, duboko i sigurno spavati. Pisac basana mora biti pronikljiv posmatrač i razmatrač, blag ironist, pesnička priroda, dobar čovek. Ni kritičar ni sudija, nipošto, jer kritičari i sudije upiru prstom u pojedinog čoveka i pojedinu manu, u jedno vreme i društvo, dok basnopisac, pravi, prikazuje neimenovanog i apstraktnog čoveka koji je ceo svet, a sigurno nije niko iz kuće, sela, sreza i grada. Kompozicija basne je stoga teška stvar, ekspresija još teža. Valja naći vajkadašnjū i svakom uopšte odmah razumljivu konkretnu sliku. Valja zatim naći projekciju konkretne slike u apstraktno moralno, ali opet svakom razumljivo. Pa valja dati naraciju. Valja naraciju sažeti, i zato je poetisati. I sve to treba sprovesti osobito stilizovano, sa gracijom, ukusom, notom naivnosti i, finoćom ironije, sa punim dokazom da niti govori, niti se žali, niti žigoše lično autor basne. Ako se iza teatra i komedije u basni ne smeši umetnik, prava, čista dobrota, basna je karikatura, zubato strašilo koje se kezi i preti da će ujesti. Ako basnu ne mogu čitati i deca, i ako se basne neko boji, propala je basna zajedno sa basnopiscem. Jednom rečju, basna je umetnost, i još, basna je klasična umetnost, ili nije ni basna ni umetnost. Čuvena basna Grka ^BVabriosa o jelenu bez mozga, večna je basna, večna je umetnost, večna je istina, večna je ekspresija; događaj u njoj večna svakominutna drama u svakom mestu zemlje, mudrost i šala u njoj umreće sa poslednjim čovekom danas ili posle mnogo hiljada godina. Bole-

stan lav hoće da razdere i pojede jelena. Niti je lav mnogo bolestan, niti jelen želi da ^{lavu} ~~zdravom~~ zdravom ili bolesnom, ide u pećinu. Ko će jelena navesti da uradi što neće da radi? Lisica. Ko će jelena zaluditi da i po treći put ode u pećinu, iako je dvaput već izašao okrvavljen? Lisica, ona ista, jedna, koja u svakom slučaju zna terati do kraja svih mogućnosti. Nad razderanim jelenom blaguje lav, a malo po strani i lisica. Čudi se lav: gde je poslatica, mozak jelenov? Već ga je davno progutala lisica, a lavu ostavila odgovor: To je bio jelen bez mozga; da ga je imao, ne bi triputa išao lavu u pećinu ... Svi se čitaoci smeju, dobra srca smeju: i deca i odrasli, jer, bože moj, to nije istina; tužno i smešno ne biva zajedno. A ako biva? Biva možda tako da se prvo desi tužno, a ~~smešno~~ ^{smešno} dolazi tek mnogo posle i na sasvim drugom mestu. A u basni eto može zajedno, i zato nije istina. I zato opet smeji: vraška lisica, vraški ^{BB} Babrios. Umetnost, jednom rečju.

Prvi basnopolisac, Frigijac Ezop, iz šestog veka pre ^{More me} ~~Krista~~ ^{ili dobeim delom} ~~sta~~, biće da je ustvari, mitska ličnost. Nijedan njegov tekst nije direktno sačuvan. Što se ima kao prerada Ezopovih basana to su, najpre, basne Grka Babriosa i Latina Fedra. Oni su, ezopovsku basnu proširili, popunili, poetisali. Mnogo ^t ~~stoleća~~ je zatim proteklo dok se na dva kraja Evrope javiše Francuz La Fonten /1621 - 1695/ i Rus Krilov /1768-1844/, da tip ezopovske basne sasvim prevazidju pravom ~~peezijom~~ ^{peezijom}, tananom umetničkom ironijom, duhovitim humorom, pravim, dobrosrdačnim humorom. Nemać Lesing nije po vokaciji basnopolisac, nego je kritičar. Njegova je basna ponekad jakog kvaliteta, ali je sva od mozga i kritike. Englez Gej nije dosta lak i plah, šaljivost mu je često trivialna. Čitav niz drugih ~~na-~~

Nemaca i Engleza bili su pedagozi koji su basne pisali kao tekstove za pouku svojim djacima. Naš Dositej, ako igde, u basni nije jakonja: jedva da ima koju sasvim svoju, a inače nije klasičnu basnu umeo prepevati, i nije se iz našeg narodnog blaga - kratke priče, poslovice, umeo koristiti motivima. A u celokupnoj našoj savremenoj književnosti nosi se s basnom, rekli ~~basnom~~ ^{bismo} jedini M. Vukasović, što mu nije mala zasluga. Ne kaže badava latinska reč za basnu: Parvum opus et non tenuis gloria.

Dosada, koliko mi znamo, M. Vukasović izdao je nekoliko knjiga basana, i tekstova koji bi se mogli nazvati basnolikima. Dve njegove sveske nose naslov Basne. Zatim su došle male tragikomedije u vidu basana. Pa Bripovetke i basne. Pa duga šaljiva pripovetka u kojoj učestvuju ^zživotinje. Pa poučno poetska knjiga Životinjsko carstvo. I sada Savremene basne. Ovaj poslednji naslov karakterističan je u dva pravca. On nam od prve reči objavljuje da u knjizi nećemo naći gracioznu i poetsku basnu klasičnog stila, koja govori celom čovečanstvu i svim vremenima, nego ćemo naći, blago rečeno, krepko podvučenu ^{nasu}predratnu / sadašnjicu. Naći ćemo, i našli smo kritiku i karikaturu tadašnjih savremenih pojava: diktatu^zru, vezanu štampu, prazne stomake, slepo iden^zje za moćnima, rodjačke veze kao kvalifikacije za dobra mesta, i tome slično i od toga jače i gore. Istaknute su naročito muke takozvanog malog čoveka, siromašnog i skromnog, ali progresivnog čoveka. Sa mnogo hrabrosti, sa malo milosti, nekad sa inteligencijom, nekad sa mizantropijom, nekad bogme^z sa vulgarnošću^z pisao je i izobličavao jednu svoju savremenost, Vukasović. Tako žestoko, da smo se mi ostali pisci zapitali nad knjigom kolege, u šali, naravno: da li autor tih čudnih basana ne stoji u nekim rodjačkim vezama sa ~~kom~~

kontrolom nad štampom... Zatim, karakterističan je onaj naslov po Vukasovića pisca i basnopisca još i tim što je ^{pisac} odlučnije no ranijim naslovima podvu^{uvek} kao da on, autor, nije u suštini suštine, i neodoljivo, basnopisac. U predgovoru uz knjigu pisac to otkriva, možda ~~uprkos~~ samom sebi, tvrdi jednu stvar koja je doduše puna kontradikcije, ali je ipak izjava. "Svaka od njih /basana/ iznosi događaj koji se dogodio: društvena stanja, kao i ličnosti i razne stvarne odnose." Ovo se u knjizi basana ne može održati. Sve što iznosi događaje od danas, određene ličnosti u njima, aktuelna društvena stanja, to je, ako ima kritičku ili moralnu tendenciju, to je ^{u najmanju ruku} ~~karikatura~~ ^{možda} epigram, pamflet; to je rubrika iz dnevnih listova, samo nije umetnost i basna. Umetnost donosi ono što se nije desilo, ali bezimeno i bezvremeno pulsira u životu. Basna pogotovo ne sme beležiti ni datume ni oličenja pojedinaca. Basna je gola istina, a ne providna aluzija. Basna nije ni bič ni osvešta, nego mirna nadmoć istine, uzvišena nadmoć istine koja se baš zato i oblači u teatar poezije, u glumu životinja prema kojima čovek nema nikakvo određeno stanovište ni društveno ni političko ni lično. Otuda, savremena basna, to znači ono što se zove contradictio in adjecto. A knjiga takvih basana dokazuje da je, u ovoj prilici, Vukasovića više zanimala kritika konkretnog savremenog života pred Drugi veliki rat, nego apstrahovana analiza ljudskih naravi i bića. Već i ranije, Vukasović je ispoljavao takvu naklonost, a sada je bezmalo skroz dao nešto što koleba između basne, epigram^{ske} ~~stike~~ priče, i teške karikature. Knjiga Savremene basne sadrži nekoliko pravih basana, nekoliko izvitoperenih basana, inače je puna satiričnih ^h pseudo-tekstova. Zbog toga, teško je bilo ostati u umetnosti. Ima tu priča koje su vrsta sažetih po-

lemika, malih traktata, diskusija, načetih problema, pa i pamfleta. U ovoj knjizi Vukasović se vrlo proizvoljno udaljavao od basne. Neizbežno je moralo tako doći sa otvorenim aluzijama na savremenost, sa prgavim reakcijama na ono što je pržilo vlastitu kožu. Međutim, ako išta u književnosti, basna, uz poslovicu, ne može biti savremena ili moderna, mora sadržatiⁱ večne istine, mora biti klasična bez obzira kad je pisana.

M. Vukasović ima talent za rentgenizovanje spoljašnjih činjenica: svodi te činjenice na neki odnos u kojem se krije analitička formula. I ima naklonost za stegnutu, epigramatičku^{sku} formu. I ima potrebu opisa, naročito psihološkog detaljsanjanjaⁱ, u čemu, kao basnopolisac, često ne oseti meru, zgreši protiv adekvatnosti impresije i ekspresije. Buljina "mirna kao kip, ukočena pogleda, obasja svoj mudrački stav..." Atributivni dodatci^c podmetu idu, ali prirok je vertikalna nepodopština. U Vukasoviću se nesumnjivo kriju komponente basnopolisca: kratak interval zapažanja; poentiranje koje ide od običnog vica, preko niza sentencioznih izraza, do praktične mudrosti ili filozofⁱske misli. Nije sasvim jasno sledeće: da li Vukasović ima, i u kojoj meri, onaj posebni graciozni i naivni talent pripovedanja ili poetisanja koji takodje spada u kompleks basnopolisca, naročito posle La Fontena i Krilova. Uostalom, davno i davno, Babriosov Jelen bez mozga već je sav u poetskim opisima šume. ^{ali} ~~Nije~~ Vukasović ^{nije} dosta plah da jednim mahom, rečenicom ili rečju, okine i svrši čin malog teatra u basni. Čini se da taj teatar kao takav, kao poezija, ne zanima Vukasovića ove knjige, pre i posle svega. Vukasović u ovoj knjizi vrlo često eksteriorizuje sebe, što je dobro za glumca, ali ne za basnopolisca. Vukasović je tu moralist više kao kritičar, ^{protestant,} nego kao poet. On voli, i on hoće analizu i dokaz, traži prasak argumenta, voli

ne samo konstataciju, nego svoju konstataciju. Ovo poslednje je vrlo heterogen element u basnopiscu, rekli smo već. Ako igde, u basni ne sme autor lično stati pred oči čitaoca. Na scenu teatra ne sme ispasti ni pisac, ni režiser, inače je teatru kraj. Basna je sve do npravoučenja pola bajka pola pozorište. U npravoučenju, ako ga izrekom ima, opet se ne sme pojaviti autor - ni autorova misao ni njegova poruka. Npravoučenje mora iskočiti iz same basne kao žaoka iz pčele. Npravoučenje mora takodje biti umetnička travestija onoga što je u basni štof. Znamo lep jedan primer, iako na žalost, ne možemo da se opomenemo ni autora, ni basne, ili klasične epigram~~ne~~^{stake} ~~tiške~~ pričiice. Reč je bila u tekstu o tome da je i necelishodno i nepametno grubo postupati sa pijanim čovekom, sa čovekom i nemoćnim i nesvesnim, koji ustvari nije više on sam. Sjajno je izvedeno, filozofski transponovano, npravoučenje: "Onaj koji pijanog čoveka bije, zapravo vredja i povredjuje odsutno lice: Absentem laedit cum ebrio qui litigat.

Vukasović ove knjige, koji vidi svoju savremenost, a ne gleda šest hiljada godina ^{civilizovanog} čovekova života, ima često pre npravoučenje nego što ima fabulu. To je put neumetnički, i basna u takvim slučajevima postrada. Šta je smisao basne Čovek i kamila, u kojoj čovek zavidi kamili što ima grbu te je tako od prirode sačuvana da se klanja "pred svima i kojekakvima", a kamila odgovara, u jednoj stilski nevešto složenoj rečenici, mislimo, ovo: "Grba doduše ne da klanjati, ali tu su kolena koja toliko kleče da su sva žuljevita". Kakav je simbol kamila, i šta je intelektualna srž basne? Swiftovski prezir čovečanstva uopšte: da nema drugo nego: ili klanjaj ili kleči? Ali onda je svršeno s basnom, koja uvek ima tezu i antitezu, i nikada nije ni očaj ni ^{apsolutna} niskost. Nema klasične basne u kojoj se za koga bilo kaže "kojekakav", jer je to pamfletski izraz, jer to

nema veze sa umetnošću. Zatim, u nekom lično uzrujanom stavu prema onome ko klanja ili kleči, Vukasović kaže za sirotu ^{finu} kamilu; ^{zna se}

^{do je rečeno fina:} "iskosi čupavu glavurdu". Da li je Vukasović, u onoj savremenosti, sem čoveka koji klanja i kleči, video i kamilu? Kamila, prema masi svoga tela, ima glavicu, ne glavurdu; i ima u očima blage tuge i mirnoće životinje koja poklecava da bi čovek useo na nju, ali poklekne uz čoveka često da zajedno sa čovekom umre kad naidje bura vetra i peska u pustinji. - Slično ovome može se interpretisati izvitoperena basna Borova zabluda. Sa dobrim instinktom basnopisca Vukasović je uočio i simboličnu vrednost i umetničku iskoristljivost saprege između bora i njegove senke u času zalaska sunca. Senka je tada daleko veća no objekt sam. Sta će se desiti? Pre no što je basnopisac dobro ispekao logiku svoje basne, imao je gotov svoj i savremeni udarac po taštini čovekovoju, koji u velikoj senci gleda veliku sliku svoju. Zanimljivo je u najvećem stepenu kako će sad da podje proces otkrivudavanja basne kao takove. Vukasović, sa instinktom za basnu, bira čak i dobru poentu, ili bar ne rdjavu poentu: senka, slava borova, iščezava naglo baš kad je najveća, sa zapadanjem sunca. Ali zatim počinje ^toklizavanje kuda ne treba. Sunčani zrak odgovara začudjenom boru: "To je zato što si pobrkao sl^{avu} s taštinom, ono što si, s onim što si hteo". Nije logički vezana senka sa slavom ili taštinom ^(ili nebora) bora, a mnogo manje još može senka biti nešto što je bor iz sebe hteo. Po nama, logični, pa prema tome i simbolički odnos bio bi ovaj. Prvo: sunce slika velike portrete zato što je ono veliko i veliki majstor; drugo: ako tuđ portre o sebi bor smatra kao nešto što je on hteo i znao, onda bi odgovor ^{eva} sunč~~anog~~ zraka, ujedno nравоуčenje, po nama, bilo otprilike ovo. "To je zato što je veliki portretist slikao tebe prema sebi a ne prema

tebi; i , kad je pošao kući, poneo je sa sobom i svoju umetničku tvorevinu". Ovakve sitne rasprave mogli bismo nastaviti u knjizi koja je dobrim delom od pseudo-basana sastavljena, a uzela ime basana valjda zato da bi se iza njih skrila od moći i reakcije "savremenosti".

Uzorna basna, kao ona ezopovska o kurjaku i jagnjetu, za koju izvesni naučnici tvrde da je Sokratova - uzorna basna mora imati nekolicu obeležja. Jedno je: da konkretna slika mora biti udaljena od apstraktne, jer prvo dolazi uživanje od čistog teatra, pa zatim gorko jezgro. Teatar ne sme biti nравоučitelan, baš u basni ne sme. Zato je dobro da glumci budu isključivo, ili bar vrlo pretežno, životinje i biljke , a najmanje čovek. Zato što, napomenuto je već bilo letimično, što niti čovek prema tima bićima, niti ona prema čoveku, ~~imaju~~ imaju išta ukorenjeno u osećajnom ili u misaonom stavu, ništa u smislu za, ništa u smislu protiv. Ako bi čovek, kao on, mnogo ulazio u basnu, smanjivao bi se onaj nužni razmak između teatra i moralnog refleksa od teatra. Čovek je po prirodi rezoner, i to bi narušavalo atmosferu naivnog teatra koja je uslov umetničke basne. Kako je čarobno naivna, i kako je silno ironična u mnogo pravaca, Krilovljeva basna Kvartet. Jedno od tumačenja te basne je i političko: neskladna svirka Alianse evropskih sila protiv Napoleona. Najšira, prava interpretacija je: za svaki umetnički efekt potrebni su i dar i znanje. Političko, dakle savremeno tumačenje basne Kvartet, uzgredno je, prolazno je. Basna ta važiće i pošto Napoleon i njegovi ratovi jako izblede pred novim i opet novim događajima, i drugim otečestvenim ratovima. U Krilovljevu Kvartetu - savršeno pravilno - nema čoveka ni kao dirigenta, ni kao svirača, ni kao slušaoca. Životi-

nje same sviraju, čuju da im muzika ne valja, premeštaju se i premeštaju da što muzikalnije sednu. Najzad će doći slavu, talentovani muzičar, da im kaže što im se jedino moglo reći, i za sva vremena: Seli kako seli, muzike od vas nema.

Dalji uslov tipično pravilne basne je ovaj: scena mora biti sastavljena od opšte poznatih i odmah razumljivih stvari; od isto takvih odnosa; od isto takvih razgovora. Retke, manje poznate, iako možda vrlo zanimljive životinje ne dolaze stoga u obzir za teatar basne. U istom smislu, autor basne ne sme se služiti ni za živu glavu nekim posebno svojim rečnikom, ili savremenim modnim stilom, nikakvom posebno svojom dialektikom, savremenom filozofijom ili politikom. Savremen mentalitet, savremena aluzija, to je epigram ili epigramat priča. Magarac, petao, žaba, koren biljke, bundeva na vreži - simboli su, nemaju datuma, društvenog statusa, nemaju individualni mentalitet i stil...

Sa knjigom savremenih basana, dakle specifično obojenih basana, Vukasović se rešio da mnogo otstupi od kanona basne. Možda je sasvim odlučno tako hteo, možda se dao suviše apsorbovati polemičkom kritikom savremenoga, moralom za danas, to jest, za onda. Možda je, kao umetnik, tražio nov oblik i ekspresiju za kratku priču sa tendencijom, pa nije uspeo da se dovoljno približi epigramatnoj formi, a udaljio se od basne. Rezultat je promašen na prvom mestu stoga što je autor, u svoje savremene basne, uneo mnogo, suviše mnogo čoveka. Od životinja pak stalno je na sceni lav, jedan egzemplar lava koji nije originalan lav zato što je čovek, i obratno, ali koji se ipak više čovečno nego lavski rukuje i grli, "urla nervozno", ima sudbinu da se "muči silno" čovečanskim problemima, da postavlja pitanja odviše profesionalno i stručno određena. Dalje, teme razgovora u Savremenim basnama nisu ni

opšte poznate, ni obične. Jedna životinja traži duhovno uzvišanje do čoveka; druga kontroliše opadanje svojih telesnih prohteva; treća zna da je život san. Razgovori, kako je već rečeno, obično su diskusije, diskusije političkog ili socijalnog karaktera, moralne utehe, kraće pridike, pamfletska satira. Glavni spiker pri tome počeo je autor sam, vrlo raspoznatljivo i određeno on. Svakidašnjeg, prostog, kolokvijalnog jezika skoro da nema: raspravlja se, nadmudruje, a prelaz u svakodanji jezik karakterišu grubi izrazi: džukela, glavurda, buncati, premlatiti, trabunjati, džukac, fatirani bogataš. Takvim putevima idući došao je autor i do čudnih naslova basnama: "Velika svest", "Logično opravdanje rata". Basna pod prvim od ta dva naslova, u kojoj je, uzgred budi rečeno, svest i u ironiji teško pronaći, dokaz je koliko je Vukasović u ovoj knjizi ispao iz svoje literarne kategorije. Davljeniku u ritu pohitali su u pomoć ljudi. Davljenik, baca im u oči travuljinu i blato. - "Ovaj je lud, hoće i nas da upropasti" - viče jedan od spasilaca. Odgovor i poenta basne ovo je: "Nisam ja lud", dere se davljenik, "već mi je krv takva: veće mi je uživanje drugog da udavim no sebe da spasem". Ova se basna doista ne da podvesti ni pod koju kategoriju basana. Istorija literature, *bolje* teorija književnosti, postavljaju obično tri kategorije. Teoriska basna, koja oštri um. Sudbinska basna, koja u čoveku budi religiozni strah ili divljenje. Moralna basna, koja uči kako treba živeti. Od gore navedene basne ne vidimo koja bi korist mogla doći. Ljuti pesimizam autora prvo je spremio udarac, pa onda tražio basnu. Bojimo se da u toj pričici ne samo da nema basne, nego sasvim nema, ili samo po izuzetku ima, savremenosti.

Ali nije Vukasović ni u ovoj knjizi do kraja zaturio umetnost i regule basne. Pod ružnim naslovom Svinjski savet, i posle dosta grubog početka: "Naždrila se svinja žira", dolazi ^{dobra} ~~basna~~ basna: iz proste i konkretne slike projicira se jasna, zdrava, i tanana duhovna slika. Rijučí, svinja je otkrila žile drveta, neke i pokidala, i najzad se zapitala: "Čemu ti konci i konopci?" A kad je čula da se tim celo drvo hrani i drži, začudila se: Zar ono što je tako važno da se krije, u zemlju da se zariva. "E, naša mudrice, kad bi ti znala koliko vidljivo zavisi od nevidljivog, ne bi tako govorila - pomislila je i najsićušnija žilica, ali nijedna nije našla za potrebno da to kaže svinji". Možda bi, basne radi, bilo lepše da se svinja ni na početku ni na svršetku ne ruži. Ali to ^{ipak} je basna; tu je priča, tu je jasnoća, tu je autor iz "savremenosti" izvukao nitku koja je ujedno i večna, dakle je autor bio umetnik, iako intelektualni hitac mnogo zuji od prve reči pa do kraja. Sa toga gledišta, kako intelektualni hitci Vukasovićeви u ovoj knjizi zuje i pocikuju, nišane i treskaju — cela je ova knjižica više obračun autorov sa jednom savremenošću, nego umetnička slika čovečanstva. Reljef tu nije u umetničkom izrazu, nego u intelektualnom ujedu. — U basni Veliki novac — veliki ljudi, tobožnja priča znači ^{to} ~~koliko~~ koliko drveno koplje na koje se prikiva zastava; u ovom slučaju ^{koplje} na koje je bila prikovana zanimljiva autorova provokacija: "Na šta služi veliki novac čovečanstvu, kad ne stvara velikog čoveka ni velike narode". Pri čemu je ovde, kao u poviše basana ove knjige, sokratovska logika prilično injorovana. Velika je razlika između formule za veličinu jedinke, čoveka, i formule za veličinu naroda. Narod, kao država i zemlja, to je recipijent, dakle materijalna, obimna, i solidna stvar. U duhovnom i etičkom smislu, narod se kiti ve-

U "Koracima" "svinjski savet" bio svinjski, ali ni tu bez zadnje sarmice, kao i uvek.

ličinama pojedinih sjajnih individua u sebi. Zatim, *analiza novca nije predmet za basnu. Stvar, to čudovište, predmet je velikoga Balzaka i velikih Balzakovskih romana — i punkt.*

Našli smo u zbirci jedan primer koji je tipičan za priče u ovoj knjizi: tendencione priče sad privlačne, sad defektne, sad pod pitanjem da li su podaci za konstrukciju fabule tačni. Buljina, na pitanje orla zašto jezovito zakrešti kad kreće u lov, odgovara: "Da mi ni najmanja žrtva ne bi mogla prebaciti da sam je nečasno napala". Prvo, jasno je i ovde da je autor pre basne imao gotovu shemu za epigram iz savremenog svog iskustva u oblasti politike ili socijalne borbe. Drugo, javlja se sukob između čitaoca i autora u oblasti zoologije. Buljina lovi u duboku noć. Za takav lov njoj je dato perje kojim se leti bez šuma; dat joj je demonski vid; data joj je jedinstvena moć da glavu obrće strelovito bezmalo u 360 stepena. Je li moguća u prirodi kontradikcija: da lovac bešumno leti, a kreštanjem poništava sav efekt od bešumnog približavanja usnulim žrtvama? ... ^L ~~V~~atin Fedar ima takodje basnu o buljini, o buljini i cikadi. ^C ~~V~~ikada zriče i zriče iako ^{ju} je buljina oštro opomenula da ima da bude mir. Međutim, što dan bolje sviće, mala životinjica, nagonski, počinje sve jače da zriče, multo validius clamare coepit. Mudra buljina se valjda najzad dosetila da stvar nije u prkosu, nego o životu, i okreće taktiku, domamljuje cikadu na sladak sok i onda joj kljuhom preseče život. Pitamo se mi sada: kad upravo krešti buljina? pre lova, da žrtvama objavi da ide; ili posle lova, kad joj, već u zoru i kad se ostali život budi, kad joj treba mir za odmor. I čija poenta je bolja: Vukasovićeva, koji je možda na ^g potrešnom jestastveničkom podatku zasnovao svoj inače zanimljiv epigram o lažnoj časnosti grabljivice; ili Fedrova, koja ističe, umet-

nički mirno i duhovito, jedan vekovečni svirep odnos između sile i nejači: "Što cikada živa odričaje, to mrtva predusretljivo daće: - Fedor. To jest, čutanje, da buljina može da spava.

Pojave i pojmovi koje Vukasović u svojoj knjizi savremenih basana žali, ismeva, osudjuje, satirou šiba, baš zato što su savremeni, još u živom i nemirnom životu i glumaca i posmatrača, nisu sami sobom dovoljno kristalisani. U haosu državnih i društvenih doktrina i praksa, jedne iste pojave i pojmovi jedared nasreću kao ajkule, drugi put zbunjuju i smetaju samo kao olupine. Za basnu, koja je sva u konciznosti i oštrini, koja mora imati pravo bez replike - nisu zgodne neodređenosti jedne epohe koja kuva od dna do površine, u kojoj se narod i vlasti "iskvarili, i došao čas da zemlja hoće da mijeni gospodara", kako divno kaže naša narodna. Ali, pojave kakve takve kreću urođenu naklonost Vukasovićevu da razlaže, suočava, proganja svojom logikom logiku savremenosti svoje. Basna time zapada u škripac, jer je njena logika Sokratova logika, ona koja pojave svodi i generališe, i nad njima onda izvede jedan zaključak; dok logika epigramskih tekstova, obratno, upre pogled u jednu pojavu, i nad njom izvodi niz zaključaka. To s jedne strane. A s druge strane, baš basnopolisac, kritičar i sudija koji se izradio na kanonima basne, nije siguran među zapažanjima i faktima koji u živom životu još vibriraju između možda, jeste, biće, nije. Tako se u basni Ništa prostije desilo nešto od čega nema ništa nemogućnije. Pojam kolektiva, pojam društveni koji još neprestano raste i u suštini se upotpunjava, doveden je u odnos sa jednim apsolutom kojem nema ni kritike, ni reforme, ni društvenog prilagođavanja, u odnos sa genijem. Kako? Ne čekati, veli Vukasović, da se genij rodi, nego "sakupite se svi najbolji, i od onog što je najbolje u vama stvo-

rićete lako zajedničkog genija koji", između drugog, "neće težiti kao nekadašnji, romantični, da sve potčini sebi". Veliko se smjatenije desilo u ovoj basni. Kao da genij može biti "tip" nekadašnji ili moderan; kao da genij može imati išta zajedničko sa kolektivom; kao da genij može ne potčinjavati i ne vladati - naravno kao genij, ne kao ~~ljudsko~~ valjak za drobljenje.

Ova knjiga pseudo-tekstova nekako je eksperimentalna, ~~a i drobljenje~~. Ova je u prelaznostima i ogledima ~~ineočekivanim~~ rezultatima. Ono što je basna, nije uspešno reformisano; ono što je epigramska pričica, još nije sasvim to. Stil je sušta protivnost od prostog, stvarnog, procedjenog, očišćenog stila basne. Kad majmuni polupaju sudove, to je kazano: "u tren oka i najmanji sud poslaše i glasovima i pokretima do sto djavola". Sećamo se tu dva ^{jednostavna} stiha iz Krilovljeve basne: "Otišao je tamo gde caruje Pluton, prosto rečeno: umro je on. Prijatno vas iznenadi, i potseti na dobru Vukasovićevu basnu, poneka sasvim kratka stvarčica, jedan ^{ra} više nego jedna ilustrovanja pomisao, jedna poenta. Nebeska čavka /hoće da bude čavka koja teži u nebo/ čavka ^{je} koja ^a želi da se diže u ~~xxxxxxx~~ vasionu, ali s tim da ne izgubi vezu sa zemljom. Ona dakle leti uz konac čiji je jedan kraj vezan za granu a drugi za njenu nogu. Ova slika postoji negde, uz razgovor, kod Getea. - Dobra je i ona reljefna, sveža i stvarna duhovitost, zapravo samo epigram, rečen o lisici koja o svakom nešto, ni o kom dobro, o lavu ništa". To valja, jer se savremeno i ^{lokalno} poklapa sa opštim. - Od tih finih stvarčica odbijaju utoliko više one nefine, i skoro svirepe, gde čitalac ni sa "savremenošću" u basnama ne može da objasni i izvini slučajeve. Sta je zapravo hteo Vukasović sa takvim tekstovima? Da postane jedan naročito smeo emancipator misli? Kritičar grub i nemilostiv? Brutalan ilustrator skandaloz-

ne kronike? Ali za to Vukasoviću nedostaje plahovitost opakih satiričara i starih i modernijih vremena; elegantna jezičnost *Marciala*, duhovitost *Bomarshea*, klasični tekst jednog *Svifta*, ili doktora *Mandevila*, čiju *Basnu o pčelama* ~~na~~ Vukasović sa ko-rišću mogao studirati, jer to opako delo otkriva neverovatnu taj-
 nu kako grubi, pakosni, mizantropski prepadi ipak mogu da utiču na progres, ako ne društva ^aono literature... Ima Vukasović u ovoj svojoj knjizi basnu o dvojici saputnika, o debeljku, koji, da bi vⁱdeo šta je s one strane, skače na grbu grbavka. Od te slike i stvarnosti užasne se čak i bik, i predložⁱ: da bi posmatrač mogao na drvo se po^pveti. Sad dolazi vrhunac - šta da kažemo da bismo zaklonili Vukasovića: - vrhunac mandevilštine, ~~Mandevil~~ je za-
 stupao misao: da skriven porok može biti javno dobročinstvo⁷, dolazi to da baš grbavac lično ovako odgovara biku: "A^{na} šta bi onda služila moja grba?" Debeljko tada nadoveže: ^ada je zgodnije usesti na grbu čoveka, nego "pentrati se kojekuda"... Kakav je to moral, kakva je to simbolika, kakav je to materijal, kakav je to stil!.... Ovakvo šta sigurno je brodolom jednog basnopisca. Pitanje je samo šta je sa komadima koji ^plutaju, i medj kojima ima i vrlo dobrog i sasvim lošeg; šta se tu lično autorovo razbilo, i šta na neku obalu spaslo.

Ovaj oduži prikaz napisan je pre svega basne radi; zatim dobrih fragmenata radi u knjizi savremenih basana; najzad radi onoga što je, nadamo se, spaseno zdravo i čitavo u pravom basnopiscu Vukasoviću. Na rastanku još da kažemo autoru: ^BVasna ne može služiti kao sistem za polemiku, jer je umetnost. Vukasovićeve polemike bila bi stvar druge knjige.

Isidora Sekulić

Isidora Sekulić